

Dr. Wix Györgyné László Borbála
(1926–2002)

A mindenkori évvégékre jellemző hajrában dolgoztunk és készülődtünk a szokásos decemberi évbúcsúztatóra, az osztály közös karácsonyi délutánjára. Erre az alkalomra Borika évek óta minden osztálytársának narancsdzsemet készített, amit apró üvegekbe töltött, és karácsonyi címkével díszítve nyújtott át. Éreztük, idén bizonytalan ennek a kedves hagyománynak a folytatódása. Tudtuk, Borika évek óta súlyos betegséggel küzd, s azt is, hogy idősebbik lánya halála soha el nem múló lelki fájdalmat jelent számára.

De azért reménykedtünk. Hisz volt már olyan év, amikor a dzsemekkel teli kosarat nem ő hozta be, de az ajándék és az ajándékozó megérkezett a kollégákhoz. Neve napján már közelinek éreztük a veszélyt. A köszöntésére szánt mikulásvirágot nem tudtuk lakásán átnyújtani, a jókívánságokkal teli képeslapot Klári lánya a kórházban olvasta fel neki. És december 10-én telefonon érkezett a bizonyosság: meghalt.

Véget ért hát nehéz, megpróbáltatásokkal teli élete, melyet a történelmi és az egyéni tragédiák sora jellemezett. Küzdelem a pusztá létért hamis iratokkal, egyetlen fivérének és három nevelt testvérének halála munkaszolgálatosként, férje elvesztése autóbalesetben, végül Kati lánya eltemetése.

Tragikus sorsa ellenére emberbarát, életigenlő, a tudást és szorgalmat értékelő, a gyakorlatias és a tudományos munkát egyaránt elismerő és megbecsülő vezető volt. 1957-től szolgált könyvtárunkban; 1976-tól nyugdíjazásáig, 1983-ig a Gyarapítási osztályt vezette. Két felsőfokú nyelvvizsga után munka mellett végezte el egyetemi tanulmányait. Műveltségét szüntelenül gyarapította, rengeteget dolgozott, miközben özvegyen gondoskodott öreg szüleiről, gyermekeiről, unokáiról, ápolta rokoni és munkatársi, baráti kapcsolatait – és szeretett növényeit is.

Szerettük vitrinjeit: ha kiállítást rendezett, keze nyomán érződött megalapozott tudása és érzelmi gazdagsága. Tudományos tevékenységét értékelni nem vagyok hivatott, ám méltatom emberi nagyságát, fáradhatatlan munkabírását, töretlen helytállását, kitaró szakmaszeretetét, praktikus munkamódszereit.

Mindezt a hagyatékot és példát sokunk jól-rosszul igyekszik követni. Szenvedélyes vonzalmát a régi könyvek, a szép könyvkötések, a metszett illusztrációk, a „csinos kis képikók” iránt az itt töltött évtizedek alatt észrevétlenül belénk gravírozta, s míg élünk, szívünkben, lelkünkben őrizzük, továbbhagyományozzuk.

...és hála egyik „Mircikénk”-nek, ezen a karácsonyon is megérkezett időben az elmaradhatatlan karácsonyi narancsdzsem...

Karakas Péterné

Magyarország a középkor végén

Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről

A térinformatikáról immáron több kitűnő magyar nyelvű kiadvány is az érdeklődők rendelkezésére áll. Köztudott, hogy a térinformatika „forradalmi” változást hozott a földrajztudományban. Egészen egyszerűen és primitíven kifejezve, általa nőtt össze, kapcsolódott szerves egységbe az, ami – elvben legalábbis – mindig is összetartozó volt, ám technikai apparátus és lehetőségek hiányában a térinformatika megjelenéséig szigorúan és – sok szempontból végzetesen – két teljesen különböző „fakkba” tartozott. Voltak egyrészt a legkülönbözőbb információkat, információcsomagokat, -halmazokat tartalmazó könyvek, nyomtatott dokumentumok, másrészt a legkülönbözőbb térképek. És oly mindegy volt, hogy külön térképgyűjtemények, atlaszok és szöveges kötetek formájában vagy egyazon borítóba foglalva, térkép és szöveg, szöveg és térkép *külön voltak, a kettőt egymásra vonatkoztatni, „fedésbe” hozni* csak szellemileg lehetett, külön elmebéli (és persze manuális, lapozgató) módon, e kettősségnek minden hátrányával. A térinformatika ezt az elkülönülést, ezt a szétszakítottságot szüntette, szünteti meg, összekapcsolva, szerves, organikus egységbe hozva térképet, grafikai megjelenítést és szöveget, adatokat, információkat. Hisz a térinformatika lényege, legegyszerűbb meghatározása éppen ez: grafikai megjelenítéshez társított adatbázis. Ilyen térinformatikai kiadvány is van már bőségesen, hazánkban is. Most jelent meg azonban az első térinformatikai, digitális *történelmi „térkép”, a Magyarország a középkor végén, Engel Pál*, a közelmúltban elhunyt nagy történész, akadémikus úttörő munkája. Mondhatnánk, mondhatná bárki: derék dolog, nyilván számos hasonló kiadvány fogja követni. Ám ennek a digitális térképnek, térinformatikai CD-ROM-nak a jelentősége aligha eltúlozható, és éppen nem (vagy nemcsak) abban áll, hogy egy műfaj első fecskéje, hogy módszertani tanulságai számosak. Tulajdonképpen egészen másról, sokkal többről van szó.

A francia új történetírás nagymesterei, *Marc Bloch* és *Fernand Braudel* (valamint számos társuk) nem győzték eléggé hangsúlyozni, hogy a mai falvak, városok, földek, utak (stb.) eloszlása, egyáltalán látványa, maga a táj nem érthető, nem világos, nem „élvezhető”, ha nem ismerjük a történelmet, elsősorban a történelmi földrajzot. Csak e „harmadik dimenzió” bekapcsolásával, hozzá- és ráértésével válik világossá, miért ilyen a települések eloszlása, miért így futnak az utak, miért így és nem másképpen alakult a házak, a szántóföldek, a gyümölcsösök (stb.) rendje, miben is áll ez a „rend” egyáltalán. És persze korántsem csupán a turisztákra, esztétikai szempontból szemlélődőkre áll ez a dolog. Alapvetően fontosak ezek az ismeretek, a harmadik (a történelmi) dimenzió bekapcsolása a regionális vagy lokális tervezőknek, területalakítóknak, politikusoknak, közigazdászoknak,

önkormányzatoknak stb. A digitális térképen láthatóvá válik a múlt, összevethető a közelmúlttal és a jellel, számos ponton megmutatja azt is, milyen irányban lehetséges, kívánatos, elképzelhető egyáltalán a fejlődés. És ehhez megint csak túl nem becsülhető segítséget (egyáltalán lehetőséget) nyújt a térinformatikai kiadvány, hiszen manipulálható, kiegészíthető, térképei kinek-kinek a kezében újjá alakíthatók, továbbgondolhatók, variálhatók. De még ez is „csak” származékos haszna, egyik, nem a legfontosabb funkciója a munkának.

A térkép elsősorban a történelemtudomány nagy remeklése. Engel Pál természetesen nem érte be azzal, hogy a meglévő történelmi földrajzi adatokat, felméréseket, forráspublikációkat használja, azok adatait vigye rá a térképre, tegye át az adatbázisba. Természetesen ezt is megtette, a teljesség igényével. Am igen tetemesen ki is egészítette őket saját kutatásaival, a publikálatlan források minuciózusan gondos feldolgozásával, az okleveles anyag áttekintésével, adataik beépítésével. A múlt klasszikusan nagy történelmi földrajzi munkáinak, a Györffy György-féle Árpád-kori és a Csánki Dezső-féle Hunyadiak-kori sokkötetes műveknek modern párja készült el, annival tökéletesebb és korszerűbb formában, amennyivel a térinformatika többet (és egészen más is) nyújtani képes, mint a klasszikus módszerek és műfajok. Elképzelhetetlen olyan történelem iránt komolyabban érdeklődő, legyen az akár történelemtanár, akár szakos egyetemista vagy főiskolás, vagy egyszerűen csak művelt érdeklődő (a nyílt eszű gimnazistától az amatőr történészkedő öregúrig), aki ne venné hasznát a kiadványnak, akit ne nyűgözne le a több mint 23 000 település (város, mezőváros, falu, puszta, vár, kolostor stb.) pontos térképi lokalizációja, a hozzájuk rendelt adatok szinte mérhetetlen sokaságával (névadatok, birtokosok, birtoktörténelmi, uradalmi adatok, megyebeosztás, adójegyzékek, törökkori adatok, piacok, országos vásárok megléte, egyházi adatok, kolostorokkal, ispotályokkal, plébániákkal, egyházi igazgatási beosztásokkal kapcsolatos információk, a települések mai nevei, a rájuk vonatkozó források és szakirodalom felsorolásai, a birtoktípusok jelzései, a területnagyságok stb., stb., stb.). Mindez egyszerre látható és olvasható, egymásra vonatkoztatható, egyetlen, persze sokszorososan tagolt egységet képez, természetesen a keresés és visszakeresés, a kérdés-felelet csak digitálisan megvalósítható lehetőségeivel.

És természetesen egyáltalán nem mindegy, hogy mindez a középkorvégi Magyarországra vonatkozik. Kétszeresen sem az. Egyrészt az akkorra kialakult helyzet előre is, visszafelé is „kilátópont”. Felfogható egy évszázadokat átívelő fejlődés végpontjának és a modern, a mai helyzet kiindulópontjának. Rögzíti mindazt, aminek egy olyan nagy részét a török hódoltság elpusztította, és azokat a nyomokat is, amelyek fennmaradtak. Jóllehet egyetlen, persze évtizedekre terjedő állapotot rögzít (az 1500 körüli évekről van szó), komprimáltan tartalmazza az előző utótörténetet is. Ám mindig vannak „tartalékai”.

Mindannyian tudjuk, ám ez a tudás meglehetősen latens, rejtett, kevésbé igazán tudatos tudás, hogy „régén” minden másképpen volt. Hogy mást jelentett a földbirtok, a földbirtoklás a középkorban (ami – minálunk – a 19. századig eltartott, némileg tovább is), mást a jog, mást a politika stb. Nos, ebből a másságból ad leckét Engel Pál digitális térképe. Ahogy ő maga írja: „A Magyarország a középkor végén térkép célja, hogy a földesúri jogok területi megoszlását ábrázolva nyújtson szemléletes képet a középkori magyar királyság politikai viszonyairól. A legfontosabb, amit a térkép megértéséhez tudni kell, az, hogy a középkori ere-

detű földesúri rendszer, amelynek az 1848-as forradalom vetett véget, a társadalomban elfoglalt helyét tekintve alapvetően különbözött a modern földbirtokrendszertől, jogi természetét tekintve pedig a modern polgári tulajdontól. A modern földbirtok gazdasági fogalom. Mezőgazdasági üzem, amelyet éppúgy, mint más üzemet, gazdasági kritériumok jellemeznek, elsősorban a termelés módja és a jövedelem mennyisége. A mezőgazdaság állapota minden országban több-kevesebb hatással van a társadalomra és a politikára is, de ez a hatás, tudjuk, nagyon közvetett és áttételes, és a kifejezetten agrárországokat leszámítva sehol sem meghatározó. A földesúri rendszer ezzel szemben, amíg fennállt, a politikai intézményrendszer része, sőt annak legfontosabb eleme volt. Szemben a modern földbirtokkal, amelynek tárgya lényegében a mezőgazdasági művelésre alkalmas terület, a földesúri rendszerben minden talpalatnyi földnek volt földesura, tehát a lakott területeknek – falvaknak, városoknak – is. A középkori ország egésze ezért úgy is ábrázolható, mint földesuraságok halmaza. Térképünk ezt illusztrálja... A középkori földesúri jogok három, világosan elkülönülő csoportra oszthatók: királyi, egyházi és nemesi jogokra. (Térképünkön a királyi jogokat a piros és rózsaszín különböző árnyalataival, az egyházi jogokat többféle lilával jeleztük, a többi szín különböző nemesi birtokosokat jelöl.)”

Szóval egy minden ízében elmúlt, a mi korunkétól radikálisan különböző kategóriákban élő és gondolkozó világot jelenít meg – szemléletesen – a digitális térkép, lehetővé téve – először –, hogy láthatóvá váljék a múlt egyik legfontosabb aspektusa. Kitűnő bevezetés így a térkép a történelmi gondolkodásba, a történelmi szemléletbe, a történelemértés iskolájába is.

És – természetesen – alapvető eszköze a munka a helyismereti-helytörténeti munkának is. Ki-ki koncentrálhat (és kell is, hogy koncentráljon) benne, rajta, az ő segítségével a saját „adott helyére”, régiójára, megyéjére, városára, községére. Annak múltját tárja fel a térkép, évszázadokra visszamenően és utólag alapozva meg, egészítve ki a mai és a tegnapi információk sokaságát feldolgozó, tároló, gyűjtő helyismereti gyűjteményeket. Helyismereti könyvtári gyűjtemény nem lehet meg a térkép nélkül. De mint láttuk, nemcsak ott van helye. (VK)

F E L H Í V Á S !

Tisztelt Könyvtáros Kollégáink!
Kedves Barátaink!

Bizonyára Önök is tapasztalták, hogy sokan azért akarnak búcsút mondani a könyvtárnak és egyúttal az olvasásnak, mert megromlott a látásuk, vagy azért nem kerestek még olvasnivalót, mert csökkentlátók, illetve olvasási zavarokkal küzdenek.

A sajtótermékeket manapság számítógéppel szedik, így azok egyre kisebb betűmérettel jelennek meg, még tovább csökkentve a látási nehézségekkel küzdők esélyeit.

Segítsünk nekik!

Mozgalmat hirdetünk a könyvtárak számára, hogy létesítsenek jól olvasható könyvekből úgynevezett **ÖREGBETŰS KÖNYVEK POLCÁT. Erre gyűjtjük össze látási nehézségekkel küzdő embertársaink számára a szokásosnál nagyobb betűmérettel szedett könyveket, illetve a Fekete Sas Kiadó Öregbetűs sorozatának külön e célból megjelentetett köteteit.**

Kérjük segítse mozgalmunkat!

Ha könyvtári munkája során színvonalas **ÖREGBETŰS** könyvre bukkan, a könyv bibliográfiai adatait küldje meg a **pmk@ella.hu** címre, hogy az adatokat a könyvtári szaksajtóban rendszeresen közzétehessek. Így a későbbiekben a mozgalomhoz csatlakozó könyvtárak be tudják azokat szerezni.

A Nemzeti Kulturális Alapprogram segítségével plakátot és szórólapot készítettünk, amely az olvasók figyelmét hívja fel az új lehetőségre – arra a tényre, hogy az adott könyvtár csatlakozott a mozgalomhoz, és **ÖREGBETŰS KÖNYVEK POLCÁVAL** segíti a látási nehézségekkel küzdőket.

Kedves Barátunk!

Ha egyetért a felhívásunkban foglaltakkal, és létre kívánja hozni könyvtárában az **ÖREGBETŰS KÖNYVEK POLCÁT**, kérjük, jelentkezzen a **pmk@ella.hu** címen. Ekkor mi plakátot, illetve szórólapot küldünk, amellyel az olvasóit tájékoztatni tuja.

A jelentkezők számára szakmai összejövetelet szervezünk, s rendszeres kapcsolatot tartunk a médiákkal.

Tettre kész jelentkezésüket várva, baráti üdvözetét küldi:

Havas Katalin,
Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár

Fazekas István,
Fekete Sas Kiadó

Biczák Péter,
Pest Megyei Könyvtár

